

Tefsir Araştırmaları Dergisi

The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2023 (Nisan/April)

Bakara Suresi 2/81. Ayetindeki ‘Seyyie’ İfadesinin Anlam ve Yorumu Üzerine Bir İnceleme

Surah Al-Baqara 2/81. An Analysis on the Meaning and Interpretation of the Expression of ‘Seyyie’ in the Verse

Mustafa Murat BATMAN

Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri, Tefsir ABD
Assistant Professor, Amasya University, Faculty of Theology
Basic Islamic Sciences, Department of Tafsir
Amasya, Türkiye
m.murat05@hotmail.com
Orcid: 0000-0001-5273-6771

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliř Tarihi/Date Received: 02/01/2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 11/04/2023

Yayın Tarihi/Date Published: 30/05/2023

Atıf / Citation: Batman, Mustafa Murat. “Bakara Suresi 2/81. Ayetindeki ‘Seyyie’ İfadesinin Anlam ve Yorumu Üzerine Bir İnceleme”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/1 (Nisan/April 2023), 254-280.

<https://doi.org/10.31121/tader.1228524>

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Yayıncı / Published by: Ali KARATAş / Türkiye

Öz

Kur'an-ı Kerim'de kötülük, fenalık, günah ve mâsiyet gibi kötü amellerin kişinin imanını ve ahiret hayatını menfi anlamda etkileyeceği yönünde ayetler bulunmaktadır. İşlenen (büyük) günahların kişiyi ebedî azaba müstahak kılıp kılmayacağı yönündeki ihtilafların bazıları Bakara suresinin 81. ayeti ve ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesi kapsamında tartışılmaktadır. Esasen İslam tefsir geleneğinin önemli bir yekûnunu teşkil eden kitabiyatta ayette zikredilen kötülükten kastedilenin şirk ve benzeri bir eylem olduğu bilgisi yer almaktadır. Bununla birlikte ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) ifadesinin anlamlandırılmasında ve yorumunda klasik ve modern tefsir literatürü arasında farklılıklar gözlemlenmektedir. Söz konusu ifadenin genel ve literal bir okuma biçimiyle modern dönem tefsir literatüründe daha geniş çerçeveli bir yaklaşımla ele alındığı söylenebilir. Özellikle söz konusu ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin klasik tefsir birikimindeki spesifik anlamı göz ardı edilerek herhangi bir kayıt koymadan genel olarak kötülük ve suç şeklinde çevrildiği görülmektedir. Böylece ayet, belirtilen kötü eylemin Müslüman olan veya olmayan herkesin işleyebileceği genelleyici bir yaklaşımla anlamlandırılmış olur. Bu doğrultuda ayetin devamında zikredilen ebedî cehennem tehdidi ise kötülük işleyen herkesi kapsamış olmaktadır. Bu araştırmada ise öncelikle erken ve klasik dönemdeki tefsir edebiyatından faydalanarak ayetteki tehdit içerikli mefhumun muhatabı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Kur'ân kelimelerini vücûh ve sözlükbilim açısından ele alan eserlerden faydalanılmıştır. Araştırmanın devamında yapısal olarak çokanlamlılık arz eden bu ve benzeri kelimelerin anlam tayininde metin içi ve metin dışı bağlamın önemi, erken ve klasik dönem tefsir literatüründen örneklerle ortaya konulmuştur. Modern dönem tefsir literatüründe ise ayetteki söz konusu ifadenin anlamlandırılmasına yönelik dönüşüm açıkça görülebilmektedir. Söz konusu dönüşüm, Kur'an'daki bazı husûsî hitap ve içeriklerin umûmîleştirilmesi olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada yapısal olarak çokanlamlılık arz eden söz konusu ifadenin bağlam bilgisi dikkate alınarak anlamlandırılmasına yoğunlaşmıştır. Ayrıca bu anlamlandırmanın tefsir tarihi süreci açısından değişimini ortaya koymaya ve bu doğrultuda tespitler ve teklifler sunmaya gayret edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Tefsir, el-Bakara 2/81, Seyyie, Bağlam.

Abstract

There are verses in the Qur'an that indicate some bad deeds such as evil, sin and resentment affect negatively a person's faith and life in the hereafter. Some of the debates as to whether major sins make a person deserve or not the eternal torment also occur within the scope of the 81th verse of Surah al-Baqara and the expression *sayyie* (سَيِّئَةً) in the verse. In fact, in many sources, which constitute an important part of the Islamic tafsir tradition, it is stated that what is meant by the evil mentioned in the verse is polytheism and a similar act. It is observed that there are differences between the classical and contemporary tafsir literature in the interpretation of the expression *sayyie* (سَيِّئَةً) in the verse. It can be stated that the expression at stake is handled with a broader approach in the modern period of tafsir literature with a general and literal reading style. It is seen that the specific meaning of the word *seyyie* (سَيِّئَةً) in the aforementioned verse is ignored in the classical tafsir accumulation, and it is generally translated as evil and crime without any notation. Thus, the verse is interpreted with a generalist approach indicates that these evils can be committed by everyone, Muslim or not. In this direction, the threat of eternal hell punishment mentioned in the continuation of the verse includes everyone who commits evil. In this research, it has been tried to determine the addressee of the threat in the verse by making use of the tafsir literature both in the early and classical period. In this context, the works that deal with the words of the Qur'an in terms of wujûh and lexicography have been used. In the continuing part of this study, the importance of in-text and out-of-text context in determining the meaning of these and similar words, which are structurally very meaningful, has been tried to demonstrate with examples from the early and classical period exegetical literature. When it comes to the tafsir literature of the modern period, the transformation towards the meaning of the expression in question in the verse can be clearly seen. The transformation in question has been defined as the generalization of some specific addresses and contents in the Qur'an. In this study, we have focused on the meaning of the expression at stake, which is structurally has multiple meanings, by taking into account the context knowledge. In addition, we have tried to reveal the change of this meaning in terms of the historical process of interpretation and to present determinations and proposals in this direction.

Keywords: Qur'an, Tafsir, el-Baqara 2/81, Sayyie, Context.

Giriş

Tarih boyunca Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve yorumlanması için farklı yöntemler geliştirilmiştir. Bunların oluşumunda İslam medeniyetindeki sosyal, ilmî ve kültürel faktörler kadar Kur'an'ın dili, üslubu ve bağlamı da önemli bir role sahiptir. Özellikle Kur'an'da geçen bazı kavramların anlam tespitinde bu dinamikler, önemli bir etkiye sahip olmuştur. Zira Kur'an'ı-Kerim'deki bazı özel kavramların ilk akla gelen yaygın kullanımlarının dışında özel anlam evrenine sahip oldukları vakıadır. Bu tür kelimelerin metnin içerisinde oluşturduğu anlamlarının tespitinde sözlük çalışmaları kaynak açısından yeterli değildir. Bu doğrultuda anlamın tespitinde farklı enstürümanlar devreye girmektedir.

Bizim çalışmamıza konu olan Bakara suresinin 81. ayetinde geçen *seyyie* (سَيِّئَةً) ifadesi de bu kavramlar arasındadır. Ayetin metni ve mealen harfi tercümesi şu şekildedir: بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ "Bilakis! Kim bir kötülük eder de suçu benliğini kuşatırsa, işte ancak bunlar ateş ehlidirler. Kendileri onun içerisinde ebedî kalacıdır- lar."¹ Görüldüğü üzere ayette Allah Teâlâ, kötülük işleyip bu suçu kendisini çepeçevre kuşatanları ebedî azapla tehdit etmektedir. Bizim çalışmamızda odaklanılan nokta ise, ayette ebedî cezanın sebebinin oluşturduğu kötülük kavramıdır. Ayete göre işlenen kötülüğün mahiyeti, çerçevesi ve bu olgunun ayetteki ifadesi olan *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin anlamlandırılması noktasındaki tartışmalar, çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda konuyla ilgili olarak farklı yaklaşım ve okuma yöntemleri söz konusudur. Lafzî okuma biçimi önecediğinde bu ayete göre kötülükleri tarafından kuşatılan insanın Müslüman olsa bile ebedî cehenneme gideceği anlaşılabilir. Bu literal okuma biçiminin sonucu olan yorum, ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin genel anlamda günah olarak anlaşıldığını göstermektedir. Bunun zıddı olan okuma ve yorumda ise gerek Kur'an bütünlüğünün gerekse ayetin metin içi bağlamının dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin mutlak anlamda genel bir kötülüğü ifade etmek yerine şirk ve Allah adına yalan beyanda bulunmak gibi bir durumu ifade ettiği görülmektedir.²

Araştırmamızda ele aldığımız ayetin Kur'an'daki anlaşılmasını, müphem veya çokanlamlı bazı ifadeleri ele alan genel çalışmalarda örnek olarak işlendiği görülebilir.³ Fakat bu araştırmada olduğu gibi sadece Bakara suresinin 81. ayetindeki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin tefsir literatürü açısından bütün boyutlarıyla ele alındığı hususi bir çalışma tespit edilememiştir. Bu araştırmada söz konusu ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin yorumlanmasındaki tartışmalar, teolojik arka planı ve tefsir literatüründeki tarihsel süreciyle birlikte deskriptif ve eleştirel açıdan ele alınmaktadır. Ayrıca araştırmamızda mezkur kelime örneğinde yapısal açıdan çokanlamlılık arz eden Kur'an kelime ve kavramlarının anlamlandırılmasında tercih edilmesi gereken yöntemin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmamızda ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin çokanlamlı olmasından dolayı vücuh literatüründeki çeşitliliğini ortaya koyacağız. Sonrasında da ortaya çıkan anlam zenginliğinin tefsir literatüründeki yansımalarını

¹ el-Bakara 2/81.

² Ali Karataş, *Anlamdan Yorumla Kur'an* (Ankara: Fecr Yayınevi, 2022), 234-235.

³ Yunus Çakır, *Kur'an'da Seyyie Kavramı* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 28-29; Karataş, *Anlamdan Yorumla Kur'an*, 234-236.

ve kronolojik olarak anlam değişimini bağlam bilgisini de dikkate alarak inceleyeceğiz. Ayet-teki kelimeyle ilgili erken ve klasik dönemden modern döneme var olan anlam değişimini sadece resmetmekle yetinmeyip, aynı zamanda bu değişimin etkenlerini de tartışacağız. Bu nedenle araştırmamızın başında konunun alt yapısını oluşturan teolojik arka planı işlemeyi uygun gördük. Zira Bakara suresinin 81. ayetindeki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin anlamlandırılmasının hicri ilk yıllara dayanan ve kelimeler alanındaki tartışmaların ana başlıklarından bazılarını oluşturan olaylara dayandığı görülmektedir. Özellikle söz konusu kelimenin mümin olan kimseleri de kapsayan genel anlamda bir kötülüğü mü yoksa hususî bir hitabı mı kapsadığı yönündeki ikilemin arka planında kelâmî ve mezhebî aidiyetlerin etkisi söz konusudur. Bu nedenle konunun teolojik arka planını da ele alarak çokanlamlı bir yapıya sahip olan ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin anlam genişlemesindeki etkilerini bütünüyle ortaya koymayı hedefliyoruz. Araştırma boyunca elde edilen bulgularla Kur'an'daki bu tür kelimelerin tarihsel süreç içerisinde mezhebî/îtikâdî kabullerin altında odak kavramlara dönüşümünü gösterme imkanı elde etmiş bulunuyoruz. Ayrıca yapısal açıdan çokanlamlı olan ve tarihi süreçte farklı motivasyonlarla odak kavramlara dönüşen bu tür Kur'an kelimelerinin yorumunda bağlam bilgisinin foksiyonunu daha net olarak değerlendirebiliyoruz.

1. Teolojik Arka Plan

Tüm ilâhî dinler ve mesajlarda inananların özellikle ahiret hayatında cennet gibi ebedî bir mükafatla; inkar edenlerin ise cezayla karşılaşacakları belirtilmektedir. Kur'an vahyinin 23 yıllık nüzul döneminde de her vesileyle bu gerçeğe vurgu yapıldığı görülmektedir. Kur'an'ın ana konularından birini oluşturan ahiretin varlığı ve kötülük/günah işleyen bireyin ahiret hayatındaki durumuyla ilgili olarak Bakara suresinin 81. ayetinde bu konuya yer verilmektedir. Çalışmamızda ele aldığımız konu kapsamında bakacak olursak ayette zikredilen kötülüğün açıklanması bağlamında tefsirin erken dönemine ait rivayetlerin teolojik açıdan tartışma yaratacak nitelikte olmadığı söylenebilir. Özellikle hicrî ilk yıllarda Kur'an kelimelerinin îtikâdî aidiyetler bağlamında odak kavramlar olarak kullanılmaması nedeniyle ilk dönem tefsir eserlerinde kelâmî tartışmalardan uzak durulduğu bilinen bir husustur. Bu doğrultuda erken dönemdeki müfessirler tarafından ayette zikredilen kötülüğün şirk olarak yorumlanması dikkat çekmektedir. Buradan hareketle ayetin nazil olduğu olgu vasatında herhangi bir ihtilaf ve tartışmanın mevcudiyetine rastlanmadığı belirtilmelidir.⁴ Fakat Hz. Peygamber'in vefatının hemen ardından İslam coğrafyasının büyük ölçekte genişlemesiyle farklı kültürlerle doğrudan etkileşimin ve bu kısa süredeki coğrafi yayılmanın beraberinde getirdiği siyasi kargaşanın nassın yorumlanmasına da etki ettiği düşünülmektedir. Hatta Hz. Peygamber'in vefatıyla Müslüman toplumda meydana gelen siyasi ve toplumsal anlaşmazlıkların dini ihtilaf ve tartışmaları da beraberinde getirdiği iddia edilmektedir.⁵ Büyük günah işleyen bir kimsenin inanç durumunun problem olarak tartışılması da bu siyasi yaşanmışlıkların teolojiye yansımalarının örneklerinden bir tanesidir. Konunun kaynağı, iman-amel ilişkisi meselesine dayanmak-

⁴ Bkz. Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, nşr. Abdullâh Mahmud Şehâte (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 1/119.

⁵ Mahmut Ay, *Mu'tezile ve Siyaset* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017); Ahmet Akbulut, *Sababe Dönemi İktidar Kavgası* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019).

la birlikte hicrî ilk yıllardaki olaylar da bu tür tartışmaların arka planındaki motivasyonu oluşturmaktadır. Özellikle Hz. Osman döneminden Hz. Ali'nin hilafet yıllarına uzanan ve sonrasında da hicrî ilk yıllarda bu doğrultuda yaşanan olayların, Müslüman toplum içerisinde büyük günah işleyen bireylerin ahvaline dair tartışmaların yaşanmasına neden olduğu bilinmektedir. Bu anlamda yaşanan politik olayların itikâdî alana transformasyonundan da bahsedilebilir.⁶ Ameli imanın bir parçası sayan ve bu yüzden de büyük günah işleyen imanını kaybedip ahirette ebedî azaba müstahak olduğunu kabul eden Hâricî anlayış, seçili Kur'ân ayetleri ekseninde kafir/küfr teriminin tanımına odaklanmış ve Müslüman topluluğundan atılacakların tayiniyle meşgul olmuştur.⁷ Bu anlayışa tepki olarak Mürcie ve Ehl-i sünnet kelamı ise, amelin eksikliği veya yokluğuyla ya da işlenen mâsiyetle kişinin imanının yok olmayacağını⁸ ve kötü eylemlerin insanı dinden çıkarmayacağını ileri sürmüştür.⁹ Mürcie'nin görüşünün ameli önemsizleştirdiğini düşünen Kaderî/Mu'tezilî anlayış da ara formül bulma motivasyonu ile büyük günah işleyen kimsenin mümin ya da kafir olarak değil, bu ikisi arasında fasık olarak isimlendirileceğini öne sürmüştür.¹⁰

Haricî ve Mürcî yaklaşımların tam ortasında ara formül üretmek için geliştirilen bu yaklaşım, zamanla itikâdî bir prensibe dönüşmüştür.¹¹ Mu'tezile açısından bu dönüşüme mezhebî olarak kaynak sağlama noktasında ise Kur'ân ayetlerine başvurulmuştur. Günahkar kişilerin azabı hak ettiğini belirten naslar, bu doğrultuda kayda değer bir nesnel veri niteliği taşımaktadır.¹² Ayrıca büyük günah işleyen kimsenin mümin olamayacağını ve amellerdeki eksikliklerin veya masiyetlerin kişiyi mümin vasfından ayıracağını zahiren belirten hadis rivayetleri de¹³ i'tizâlî fikirler için nesnel bir veri oluşturma işlevi görmüştür.¹⁴ Ehl-i Sünnet bil-

⁶ Akbulut, *Sababe Dönemi İktidar Kavgası*, 209-223.

⁷ Toshihiko İzutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2018), 43, 76-79; Murat Sülün, *Kur'ân-ı Kerim Açısından İman -Amel İlişkisi* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 160.

⁸ Ebü'l-Feth Tacüddin Muhammed b. Abdilkerim eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihâl* (metin ve çeviri), çev. Mustafa Öz (İstanbul: Türkiye Yazma Ederler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), 146, 178; Adil Bebek, "Kebîre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Erişim 18 Mayıs 2022).

⁹ Ebü Mansur Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd* thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017) 431; Ebü Muhammed Nureddin es-Sâbûnî, *el-Bidâye fî usûli'd-dîn: Mâturîdiyye Akaidi*, thk. Bekir Topaloğlu (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 78-81; Sadüddin Mesud b. Ömer et-Taftazânî, *Şerhu'l-akâid*, nşr. ve çev. Hakan Alp (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 75-76; Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Me'âlimü usûli'd-dîn*, thk. ve çev. Orabi Orabi-Muhammed Altaytaş (İstanbul: Türkiye Yazma Ederler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 242-243.

¹⁰ Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâil el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve ibtilâfü'l-musallîn: İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, nşr. ve çev. Ömer Aydın-Mehmet Dalkılıç (İstanbul: Türkiye Yazma Ederler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 394; Ebü Mansur Muhammed b. Abdülkadir el-Bağdâdî, *Kitâbu'l-fark beyne'l-firâk*, thk. Zahid el-Kevserî (Kahire: Neşru Sekafeti'l-İslâmiyye, 1948), 71; Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihâl*, 54-57; Ebü'l-Hasen Kâdî Abdülcebbar el-Hemedânî, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, çev. İlyas Çelebi (İstanbul: Türkiye Yazma Ederler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 2/620-630.

¹¹ Toshihiko İzutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, 83-84.

¹² Ebü'l-Hüseyn Osman el-Hayyât, *Kitâbu'l-intisâr ve'r-red alâ İbni'r-Ravendî el-mulhid*, thk. H. S. Nyberg. (Kahire: Dâru'l-Arabiyye, 1993), 165-168; Kâdî, *Şerh*, 2/546-550; Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmut b. Ömer el-Harizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmidî't-tenzîl ve uy'umi'l-ekâvil fî vucûbi't-te'vîl*, çev. Murat Sülün. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016), 1/428; Fahreddin Ziyâüddin Ömer er-Râzî, *Tefsîru'l-Fabri'r-Râzî (Mefâtihu'l-ğayb)* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1981), 3/155.

¹³ Ebü Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sabîh*, haz. Sâlih b. Abdülazîz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Eşribe", 1.

¹⁴ Taftazânî, *Şerhu'l-akâid*, 76-77.

ginleri ise Mu'tezile'nin bu ilkesini farklı yönlerden tenkit etmişlerdir. Özellikle Allah'ın ahiret hayatına dair müjdeleyici ayetlerinin özel bir ifade biçimiyle (hâs) gelmesi ve Kur'an'da iman-amel farkının vurgulanması, Ehl-i Sünnet için Mu'tezile'nin bu ilkesinin tenkidinde etkili olmuştur.¹⁵

Bu noktadan bakıldığında Mu'tezile için Bakara suresi 81. ayeti de, iman-amel ayrımının getirdiği motivasyon sonucunda büyük günah işleyenin ebedi olarak azaba müstahak olacağı yönündeki îtikâdî kabulü zahiren destekler niteliktedir. Zira ayet literal olarak okunduğunda kötülük işleyen ve işlediği kötülük sonucunda benliği kuşatılmış olan insanın cehennem ehli olarak tanımlandığı görülmektedir. Böyle bir veri de, Mu'tezilî müfessirler ve bilginler tarafından görüşlerini destekleyici mahiyette değerlendirilmektedir. Örneğin Zemahşerî (ö. 538/1144), söz konusu ayette ebedî olarak cehennemde kalacak olanların açıkça büyük günah işleyip tövbe etmeden ölenler olduğunu vurgulamaktadır.¹⁶ Yine Kâdî Abdülcebbar da (ö. 415/1025), bu ayetten eylemlerdeki günahların fazlalığının sonsuz cehennem azabını gerektirdiği çıkarımında bulunmaktadır.¹⁷

Bize göre Bakara suresi 81. ayetiyle ilgili bu tür yorumlarda îtikâdî kabullerin ve mezhebî aidiyetlerin etkisi bulunmaktadır. Zira Mu'tezile bilginleri, zahiri kendi îtikâdî kabulleri olarak meşhur olan beş temel esasa uyan nasları literal olarak okuma eğilimindedirler. Buna mukabil beş temel esasa aykırı olan nasları ise tevil etmenin gerekliliğine inandıkları bilinmektedir.¹⁸ Bu doğrultuda Mu'tezile'nin akıl ve dile dayalı yorumlarının radikal bir karakterde olduğu düşünülmektedir.¹⁹ Fakat Bakara suresinin 81. ayetinin zahirinin îtikâdî olarak "mürtekb-i kebîre" veya iman-amel bütünlüğü açısından kendi fikirlerine uygun olması münasebetiyle literal ve lafzî bir yorumla yetindikleri anlaşılmaktadır. Buradan hareketle nassın anlaşılmasında ve Kur'an'ın yorumunda, mezhebî mensubiyetin etkisinin, ayetlerin bağlamı ve metin içi/dışı ilişkilerini göz ardı etmede önemli bir faktör olduğunu söyleyebiliriz.²⁰ Bunun altında yatan en önemli motivasyonun ise belirli bir inanç ve düşünce etrafında var olan dini oluşumlarda Kur'an'ın temel bir dayanak olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Zira tarih boyunca da Kur'an'ın îtikâdî fırka mensupları için inançlarını temellendirmede nesnel veri olduğu bilinen bir husustur. Bu bağlamda konuyla ilgili olsun ya da olmasın Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayet veya kelimenin kelâmî tartışmalarda delil olarak kullanımının doğurduğu sonuçlar, tefsirde mezhebî ve îtikâdî etkenler olarak değerlendirilmelidir.

Buraya kadar sözü edilen görüş ve ihtilafların birçoğunun kelimeler alanında görülen tartışmalar olduğu doğrudur. Fakat nihayetinde mezkûr ayetle ve içerisinde geçen *seyyie* (سَيِّئَةٌ) ifadesinin anlamlandırılmasıyla ilgili var olan görüş ayrılıklarının arka planında, bu teolojik etkenlerin olması münasebetiyle ilgili ayet ve kelimenin tefsir literatürüne yansımaları ince-

¹⁵ Sâbûnî, *el-Bidâye*, 78-81; Râzî, *Me'âlimü usûli'd-dîn*, 240-242.

¹⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/428-429.

¹⁷ Ebû'l-Hasen Kâdî Abdülcebbar el-Hemedânî, *Müteşâbihu'l-Kur'an*, thk. Adnan Zerzur (Kahire: yy., 1966), 166.

¹⁸ Muhammed Bahaaddin Yüksel, *Kur'an'ın Farklı Anlama ve Nedenleri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 371-375.

¹⁹ İsmail Çalışkan, *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), 136.

²⁰ Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn* (Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 2000), 1/281; Cemaleddin Erdemci, *Mütekaddimin Kelamında Nassı Anlama ve Aşırı Yorum* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 165-335.

lemeden önce konunun temel dinamiğini ortaya koymak istedik. Şimdi bu teolojik arka plan göz önünde bulundurularak ilgili ayetin klasik ve modern tefsir literatüründeki serüvenini ortaya koymaya çalışacağız.

2. Çokanlamlılık Açısından 'Seyyie' İfadesinin Kur'an Kelime Evrenindeki Yeri

Bakara suresi 81. ayeti çerçevesinde tefsirlerde ve Kur'an kelimeleri üzerine telif edilen dilbilimsel eserlerde *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin kısa ve yapısal açıdan çokanlamlı bir şekilde açıklandığı görülmektedir. Esasen söz konusu ifadede olduğu gibi Kur'an'da geçen çokanlamlı kelimelerin anlamlandırılmasında en önde gelen üç tercih bulunmaktadır. Bunlardan ilki, söz konusu kelimenin Kur'an'da her geçtiği ortamda aynı anlamda kullanıldığını varsaymaktır. Her şeyden önce böyle bir tercih, söz konusu kelimenin çokanlamlılığını ve vücûh ilmindeki yerini görmezden gelmeyi ifade etmektedir. Kur'an'da çokanlamlı kelimelere mana vermede bu yanılmanın zıddını oluşturan diğer bir kabul ise kelimenin geçtiği herhangi bir yerde bütün anlamlarının hepsini birden kapsadığını iddia etmektir. Böyle bir kabul ise, nihayetinde belirli bir zaman ve mekanda vücut bulan ifadenin ya da hitabın pratik olarak tercih imkanını kısıtlamaktadır. Üçüncü olarak -ki bizim de tercih ettiğimiz- yaklaşıma göre ise anlamlandırılmaya çalışılan ifadenin metin içi ve dışı bağlamını dikkate alan bir yorumlama biçimidir.²¹ Esasen bize göre yukarıda zikredilen sorunlu iki yaklaşımda karşılaşılan problem, kelimenin içerisinde yer aldığı tarihi ve metinsel olguyu dikkate almamaktan kaynaklanmaktadır. Anlam tayininde bu türden problemlerin altında yatan nedenlerden bir tanesi de kendi fikrinin yanılmazlığını iddia etme ve mezhebî aidiyettir. Bu bağlamda Bakara suresinin 81. ayetindeki *seyyie* ifadesinin aşağıda zikredeceğimiz birden fazla manaya delalet etmesiyle ilgili olarak yapılan tercihlerde kelâmî kabullere göre günahkâr kişinin ahirette karşılaşacağı cezanın mahiyetiyle ilgili yukarıda zikredilen mezhebî görüş ayrılıkları etkili olmuştur.

Hem isim hem de sıfat formunda kullanılan *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesi, genel olarak "günah", "kötülük", "çirkinlik" ve "çirkin iş" anlamlarına gelmektedir. Çoğulu *seyyiât* kelimesiyle birlikte *s-v-e* fiilinden türemiş olup iyilik anlamına gelen *hasene* kelimesinin zıddıdır. Ayrıca bu kelime, "kötü" veya "hoş olmayan bir iş yapmak" anlamındaki *sâe* sözcüğüne dayanmaktadır.²² *Seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesi, her ne kadar en genel ve sade anlamıyla kötülük olarak anlamlandırılrsa da vücûh ilmine dair kaleme alınan eserlerde bu sözcüğün çokanlamlılığı dikkat çekmektedir. Özellikle kelimenin birbirine yakın ve zıt anlamlarını oluşturan anlam ağıyla birlikte çaprazlama araştırma yapıldığında bu durum daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle bu kelimeyle aynı kökten türeyen *sû* ifadesine bakıldığında "günah" ve "insanın dünya veya ahiret hayatıyla ilgili her türlü kötülük" anlamına geldiği görülmektedir.²³ Bununla birlikte ilgili literatür incelendiğinde *sû* ve aynı kökten türeyen *seyyie* kelimelerinin

²¹ Şahin Güven, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Çokanlamlılık Sorunu* (İstanbul: MÜ İlahiyat Vakfı Yayınları, 2017), 31-22.

²² Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmus*, (Kuveyt: Dâru'l Hidâye, ts.), "sv", 1/270-276; İbn Manzur, Ebü'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdr, 1993), "sv", 1/95-97; Ebü'l Kasım el-Hüseyn b. Muhammed Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412), "sv", 441; Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Dînî ve Ahlâkî Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz (İstanbul: Pinar Yayınları, 2010), 340.

²³ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, "sv", 1/99; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, "sv", 271; İsfahânî, *el-Müfredât*, "sv", 441; Mustafa Çağrıncı, "Seyyie", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Erişim 17 Temmuz 2022).

anlam ağının çok zengin olduğu görülebilir. Örneğin vücûh ilmi üzerine bilinen en eski eserde bu kelimeye Kur'an'da geçtiği ortama göre en genel anlamıyla “kötülük” ve “günah” gibi karşılıkların yanı sıra “şiddet”, “zarar”, “zina”, “şirk” ve “çeşitli hastalıklar” gibi spesifik olumsuz anlamlar da verilmiştir.²⁴ Vücûh ilmine dair diğer eserlerde de benzeri geniş yelpazede bir anlam ağını görmek mümkündür. Mesela Askerî (ö. 400/1009) ve Dâmegânî'nin (ö. 478/1085) konuyla ilgili eserlerinde *sû* kelimesi için aynı şekilde 11 farklı mana, örneklendirilerek açıklanmaktadır.²⁵ Bu durum bize açıkça *sû* ve aynı kökten türeyen *seyyie* kelimelerinin çok anlamlı bir özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Fakat bizim bu çokanlamlılık içerisinde özellikle dikkat çekmek istediğimiz husus, söz konusu kelimenin genel olarak kötülük şelkinde çevrilmesinin yanı sıra şirk ve isyan gibi kişiyi küfre düşüren anlamlara da delalet etmesidir. Mesela vücûh lirketarürüne dair eserlerde *sû* kelimesine Ra'd 13/25. ayet ve Mü'min 40/52. ayetlerinde “kötü/en kötü” şeklinde mana verilirken; aynı kelime, Nisâ 4/17. ayette “günah” olarak anlamlandırılmaktadır.²⁶ Buna mukabil aynı kelime bir diğer taraftan Nahl 16/28. ve Rûm 30/10. ayetlerinde ise “şirk” olarak açıklanmıştır.²⁷

Kur'an'da *seyyie* (سَيِّئَةً) ifadesi, 22 yerde kendi formuyla, 36 yerde ise *seyyiât* şeklinde çoğul olmak üzere 58 yerde geçmektedir.²⁸ Bu kullanımların manasının ise bağlama göre değişiklik arz ettiği görülmektedir. Bu durumda türevleri ve yakın anlamları dışında *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin bizzat kendine verilen manalarda da çokanlamlılık söz konusudur. Bu çokanlamlılık genellikle zıddı olan “*hasene*” kelimesiyle birlikte ele alınmaktadır.²⁹ Tüm bu fonksiyonlarıyla birlikte Kur'an kelimelerinin kullanımıyla ilgili dilbilimsel eserlerde *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesi, “azap”, “çirkin bir iş”, “hezimet”, “kıtlık”, “zarar”, “şirk”, “kötülük” ve “şer” gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır.³⁰ Örneğin Ra'd 13/6. ayetindeki *seyyie* ifadesinden kastedilenin dünya ve ahirette azap olduğu belirtilmektedir.³¹ A'râf 7/168. ayetinde de kötülükten kastedilenin “zarar-ziyana uğramak” ve “düşkünlük” şeklinde kullanıldığı belirtilmektedir.³² Yine Hûd 11/78. ayetinde de mezkur ifade, “çirkin ve utanç verici bir iş” anlamına gelmektedir.³³

Kur'an'da *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin günah veya kebâir anlamına geldiği yerler de bulunmaktadır. Mesela el-Enfâl 8/29. ayetinde geçen *seyyiât* ifadesiyle geçmişte işlenmiş olan

²⁴ Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman el-Belhî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, nşr. Hâtim Sâlih (Dımaşk: Câmi'atu'l-Mâcid, 2006), “su”, 32-34.

²⁵ Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullâh el-Askerî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir* (Kahire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dînîyye, 2007), “su”, 247-248; Ebû Abdullâh el-Huseyn b. Muhammed ed-Dâmegânî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir li-elfâzî'l-kitâbi'l-azîz* (Kâhire: 1992), “su”, 1/406-407.

²⁶ Mukâtil, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, “su”, 33.

²⁷ Askerî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, “su”, 248.

²⁸ Muhammed Fuad Abdülbâkî, *Mu'cemü'l-müfrehres li-elfâzî'l-Kur'âni'l-Kerîm* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990), “sv”, 367-370.

²⁹ Mukâtil, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, “seyyie” 35.

³⁰ Dâmegânî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir li-elfâzî'l-kitâbi'l-azîz*, “seyyiât” 423-424; Mukâtil, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, “seyyie”, 35-36; Askerî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, “seyyiât”, 258-259.

³¹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 13/434-435; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî el-Kurtubî, *el-Câmiu'l-abkâmi'l-Kur'an*, tah. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 12/10.

³² Askerî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, “seyyiât”, 259; Dâmegânî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir li-elfâzî'l-kitâbi'l-azîz*, “seyyiât”, 424.

³³ Mukâtil, *Tefsîr*, 2/192.

günahların kastedildiği belirtilmektedir.³⁴ Kur'an ayetlerinde kelimenin doğrudan genel anlamda kötülük olarak kullanıldığını görmek de mümkündür. Bu doğrultuda özellikle el-Mü'min 40/9. ve Fussilet 41/34. ayetleri örnek olarak verilebilir. Bu ayetlerdeki kötülük ifadesi, genel olarak her türlü kötülük, günah, fenalık, ve kötü eylemi ifade etmektedir.³⁵

Biz, özellikle Kur'an'da *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin tüm bu anlamlarının yanı sıra “şirk”, “küfre düşüren mâsiyet” ve “isyan” şeklinde yorumlanan anlamına dikkat çekmek istiyoruz. Mezkur kelime, yukarıda verilen anlamlarının yanı sıra Kur'an'da kullanılan metin içi-dışı bağlamına göre şirk anlamına da gelebilmektedir. Örneğin Neml 27/90. ayetinde geçen *seyyie*, şirk olarak yorumlanmaktadır.³⁶ Yine Yûnus 10/27. ayetinde de yapılan kötü eylemin şirk olduğu vurgulanmaktadır.³⁷ *Seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesine küfür ve benzeri bir kötülük olarak mana verildiği bir diğer örnek de Nisâ 4/18. ayetinin yorumlarında bulmak mümkündür. Bu ayette işlenen kötülükten kastedilenin şirk ve küfürde ısrarla direnmek olduğu belirtilmektedir.³⁸

Kur'an'da *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesi, *hasene* (iyilik) kelimesiyle birlikte onun zıddı olarak kullanıldığında da bağlamına göre şirk ve küfür olarak ele alınmaktadır. Özellikle yukarıda zikredilen Neml Suresinin ayetlerinde görülebileceği üzere *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesi, genel olarak kötülük anlamından imansızlık anlamına dönüşmektedir.³⁹ Ayrıca Ankebût 29/4. ayetinde yapılan kötülükten kastedilenin küfür ve şirk eylemi olduğu tefsirlerde açıklanmaktadır.⁴⁰ Hatta Kurtubî, (ö. 671/1273) bu davranışı benimseyen müşriklerin tek tek ismini vermek suretiyle ayetteki kötülüğün anlamını doğrudan tespit etmektedir.⁴¹ Diğer taraftan A'raf suresinde Hz. Musa kıssasının anlatıldığı 153. ayette de *seyyiât* şeklinde çoğul kipiyle gelen kelime, Hz. Musa'nın kavminin itaatsizliğine gönderme yapmaktadır.⁴²

Kur'an'da *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin şirk ve isyan bağlamında kullanımıyla ilgili başka birçok örnek vermek mümkündür.⁴³ Bu örneklerin çoğunluğu Kur'an'daki kullanımı ve nüzul dönemindeki olguya göre mezkur kelimenin “küfür ve şirk”, “Allah'a ve Resulüne isyan”, “mâsiyet ve itaatsizlik” anlamlarına geldiğini göstermektedir. Tüm bu örneklerden varmak istediğimiz sonuç, Bakara suresi 81. ayetinde de geçtiği gibi Kur'an'da *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin genel olarak kötülük manası dışında şirk ve küfür anlamıyla da kullanımını göstermektedir. Buna göre kelime, Kur'an'da insan hayatında yaşanılması mümkün olan hata, günah, talihsiz ve kötü bir durumu ifade eden olağan anlamlarıyla birlikte Allah'ın iradesine karşı takınılan

³⁴ Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesir ed-Dimeşkî, *et-Tefsîru'l-Kur'ânî'l-azîm*, nşr. Sâmî b. Muhammed Selâme (Beyrut: Dâru Tayyibe, 1999), 7/58.

³⁵ Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Envârû't-tenzîl ve esrârû't-te'vîl*, nşr. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî (Beyrut: Dâru İhyâ't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 7/52, 71-72.

³⁶ Mukâtil, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, “seyyie”, 36.

³⁷ Askerî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, “seyyiât”, 259.

³⁸ Dâmegânî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir li-elfâzî'l-kitâbi'l-azîz*, “seyyiât”, 424.

³⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer et-Teymî er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 24/575.

⁴⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 18/359-360; Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, çev. İsmail Bosnalı vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2012), 4/225.

⁴¹ Kurtubî, *el-Câmiu'l-ahkâmî'l-Kur'an*, 6/103-104.

⁴² Beydâvî, *Envârû't-tenzîl*, 3/36.

⁴³ Yunus Çakır, *Kur'an'da Seyyie Kavramı*, 28-33.

bilinçli ve asi bir tutumu da anlam evreninde barındırmaktadır. Tüm bu bilgilerin ışığında *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin yapısal bir çokanlamlılık barındırdığını kolaylıkla ifade edebiliriz.

Bir kelimenin birden fazla işlev için kullanılması anlamına gelen yapısal çokanlamlılık⁴⁴ her metinde olduğu gibi Kur'an için de geçerli bir olgudur. *Seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin bu anlam zenginliği ise, ayetlerin nüzulünden sonra ilerleyen zamanlarında İslam düşüncesinde itikâdî açıdan farklı tezlerin nassa dayanan nesnel verilerini oluşturmada önemli bir fonksiyona sahip olmuştur. Zira çalışmanın önceki başlığında da konunun teolojik tarafı açısından ortaya konulduğu üzere *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin anlam zenginliği, Bakara suresi 81. ayetinin yorumu üzerinden Mu'tezilî veya Sünnî kelama dayanan aidiyetlerin ve itikâdî görüşlerin ispatında önemli bir işlev görmüştür.⁴⁵ Dolayısıyla içerisinde anlam zenginliği barındıran Kur'an'daki çokanlamlı kavram ve ifadelerin bazı kelâmî ve teolojik odaklanmalar üzerinden önemli bir veri olarak kullanıldığını görüyoruz.

Kur'an'da gerek herhangi bir kelimenin gerekse araştırmamızın konusunu oluşturan Bakara suresinin 2/81. ayetindeki *seyyie* gibi yapısal olarak çokanlamlı olan bir kelimenin anlam tayininde nasıl bir bakış açısı geliştirileceği, önemli bir problem olarak önümüzde durmaktadır. Bize göre böyle bir durumda Kur'an metninde geçen ilgili ifadeyi, sadece yapısal özelliğine odaklanan bir bakış açısından ziyade bütünsel bir yöntemle değerlendirmek gerekmektedir. Bütünsellikten kastımız, öncelikle metin içi bağlamı dikkate almaktır. Diğer bir deyişle Arap dili alimlerinden Cürçânî'nin de (ö. 816/1413) ifade ettiği üzere, kelimeleri sadece tek başına değil bir sistemin parçaları misali cümleyi oluşturan öğeler olarak değerlendirip, bu doğrultuda bir anlam arayışına girmek daha sağlıklı bir yöntem olarak görünmektedir.⁴⁶ Dolayısıyla kelimenin çokanlamlılığının getirdiği anlam tayinindeki zorluk, metin içi bağlamı (context) dikkate alarak giderilebilir. Bu doğrultuda Bakara suresinin 81. ayetindeki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin çokanlamlılığı, tarihsel verileri ve metin bütünlüğü içerisindeki anlam içerikleri dikkate alınarak çözümlenebilir. Aksi takdirde çokanlamlı bir kelimenin Kur'an'da kullanıldığı her yerde bütün anlamlarının içerisinde mündemiç olduğunu savunmak, Kur'an'ı anlaşılabilir bir kitap haline getirecektir.⁴⁷

3. Bakara Suresi 2/81. Ayetindeki 'Seyyie' İfadesinin Yorumlanmasında Bağlamın ve Tefsir Literatürünün Rolü

Anlambilim açısından çokanlamlı bir sözcüğün kullanıldığı herhangi bir yerde bütün anlamları karşıladığını iddia etmek, diğer taraftan hiçbir anlama gelemeyeceği ihtimalini barındırmaktadır.⁴⁸ Dolayısıyla Kur'an'da herhangi bir yerde geçen kelimenin çokanlamlı bile olsa kullanıldığı metin içi/dışı bağlama göre tek bir anlama delâlet ettiğini söylemek, daha makul ve anlaşılabilir bir kabuldür. Aksi takdirde bir kelime için tek kullanımda farklı anlam-

⁴⁴ Sabahat Tura, *Anlam ve Yorum* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980), 111.

⁴⁵ İzutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlâkî Kavramlar*, 340.

⁴⁶ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürçânî, *Esrâru'l-belâga* (Cidde: Dâru'l-Medenî, 1991), 4; a.mlf. *Delâilü'l-i'câz* (Kahire: Dâru'n-Nehda, 1992), 44.

⁴⁷ Güven, *Çokanlamlılık Sorunu*, 173.

⁴⁸ Ullman Stephane, *Devri'l-keleme fi'l-lüga*, çev. K. Muhammed Beşr (Kahire: Mektebetü's-Şahâb, ts.), 60; Düccane Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2011), 37-42.

ların var olabileceğini savunmak, zihinde o kelimeyle ilgili anlam bilim açısından karşılık bulamama sorununu doğuracaktır.⁴⁹ Böyle bir durumda metnin içinde var olan bağlama müracaat, anlamın tayininde bir zorunluluk haline gelmektedir. Çünkü bağlam bilgisi, dilin ve metnin anlam kazandığı bir zeminin adıdır.⁵⁰ Bir kelime, cümle içerisinde anlam kalıbına girmeden önce birçok anlama delâlet edebilir. Fakat aynı kelime, metnin içerisinde bir kullanıma girdikten sonra tek bir anlam dünyası içerisinde var olmaktadır. Bu gerçeklik, anlamın sadece kelimelerden değil, cümle ve bağlamdan çıkarılabileceğini göstermektedir. Hem Wittgenstein gibi dil ve anlambilim üzerine yoğunlaşan pek çok bilim insanı hem de İslam düşünürleri, bir kelimenin anlamının onun kullanımında olduğunu ve metnin kelimelere odaklanmaktan ziyade kendi içerisindeki bağlamsal ilişkilere dayalı olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmektedirler.⁵¹

Tüm bu bilgiler, hiçbir metnin bir bağlama sahip olmadan var olamayacağını göstermektedir. Elbette tabii bağlam denilen bu durum, sözün içeriği, zaman ve mekânı, muhatabı, metindeki söylem biçimi gibi belli başlı öğelerden oluşmaktadır.⁵² Kur'an'da geçen herhangi bir ifadenin anlamlandırılması söz konusu olduğunda bağlam bilgisi önem arz etmektedir. Klasik literatürde de nassın öncesi ve sonrasıyla ilgili bağlamını dikkate almadan sadece kelimelere odaklanan yaklaşımların tefsirde karşılaşılan en önemli hatalardan olduğu vurgulanmaktadır.⁵³ Bu noktada kelimelerin sözlüksel anlamından ziyade Kur'ânî kullanımı belirleyici bir faktör olmaktadır.⁵⁴ Bu anlamın tayininde ise iç ve dış bağlam bilgisi devreye girmektedir.⁵⁵ Metin içi bağlamdan (contex) kastedilenin ayetin öncesi ve sonrasıyla ilişki kurarak metinsel bütünlüğü yakalamayı; metin dışı bağlamdan kastedilenin de tarihi bilgiyi göz önünde bulundurmak olduğu bilinmektedir. Bu bütünü oluşturan yapıya bağlam bilgisi denilmekte ve anlamın belirlenmesinde bu bilginin önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir.⁵⁶

Bizim Bakara suresinde ele aldığımız ayetle ilgili konunun ve ihtilafın çözümünde bağlam bilgisi önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle daha önceki başlıkta da ele aldığımız

⁴⁹ J. Finders, *el-Lüga*, çev. Abdülhamid Devvâhîlî (Kahire: yy, 1950), 228.

⁵⁰ F. R. Palmer, *Semantik: Yeni Bir Anlam Bilim Projesi*, çev. Ramazan Ertürk (Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2001), 53; Cündioğlu, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, 17.

⁵¹ Uwe Japp, "Hermeneutik, Filoloji ve Edebiyat", *Hermeneutik Üzerine Yazılar*, çev. Doğan Özlem (Ankara: Ark Yayınları, 1995), 257; Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil- Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995), 484-485; Muhammed Arkoun, "Kur'an'ı Nasıl Okumalı", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, çev. Ahmet Zeki Ünal, 7/3-4 (1994), 249.

⁵² John C. Condon, *Kelimelerin Büyülü Dünyası Anlambilim ve İletişim*, çev. Mustafa Çiftkaya (İstanbul: İnsan Yayınları, 1998), 158.

⁵³ Ebü'l-Abbas Takiyyüddin Ahmet b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Mecmûu fetevâ*, thk. Abdurrahman Muhammed (Medine: Mucemmu'l-Melik Fehd, 2004), 94.

⁵⁴ İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, 19.

⁵⁵ Mehmet Ali Şimşek, *Arap Dilinde Çokanamlılık ve Karine İlişkisi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), 172.

⁵⁶ Bkz. Bedrettin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşi, *el-Bürhân fî ulûmi'l-Kur'an*, thk. Yusuf el-Maraşlı (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1994), 1/35; Celaleddin Abdurrahman es-Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, thk. Mustafa el-Buğa (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1993) 2/139; Mustafa Ünver, *Kur'an'ın Anlamda Siyakın Rolü* (Ankara: Sidre, 1996); Ali Bakkal, "Kur'an'ın Anlamada Siyak ve Sibâkın Önemi", *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü*, ed. Bilal Gökkır-Necdet Yılmaz vd. (İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2009); Fatih Tiyek, *Kur'an'ın Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015); Muhammed İsa Yüksek, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Bağlam Bilgisi* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018).

üzere *seyyie* (سَيِّئَةً) ifadesinin çokanlamlılığından kaynaklanan ihtilafın ayetin nazil olduğu dönemdeki tarihi olguyu tasvir eden bilgilerle birlikte metnin siyak ve sibakının göz önünde bulundurulmasıyla çözüme kavuşacağını düşünüyoruz. Bu noktada söz konusu ayetle ilgili olarak metin içi/dışı bağlamı ortaya koymak maksadıyla erken/klasik dönem tefsir literatüründen tevarüs edilen bilgiler, kelimenin çokanlamlı alternatifleri arasında tercihte bulunmada önemli bir fonksiyona sahiptir. Zira erken ve klasik dönemdeki müfessirlerin önemli bir çoğunluğuna göre bir önceki ayette İsrailoğullarının doğru inancı yansıtmayan birtakım özelliklerinden bahsedilmekte ve 81. ayette de onları bekleyen nihai varış noktası, tehditkâr bir anlatım tarzıyla son bulmaktadır.⁵⁷ Özellikle bir önceki ayette belirtildiği üzere onların cehennem ateşinde sadece sayılı birkaç gün kalacaklarına dair iddialarına⁵⁸ cevaben 81. ayet, yalanlama ve tehditkâr bir uyarı niteliği taşımaktadır. Bu doğrultuda da 81. ayette kötülük eyleminde bulunarak kınananların ayetin bağlamından hareketle inkar edenler ve Medinelî Yahudiler olduğu görüşü önem kazanmıştır.

3.1. Erken ve Klasik Dönem Tefsirlerde Bakara Suresi 2/81. Ayetindeki *Seyyie* Kelimesinin Yorumu

Erken dönem tefsir araştırmaları, ayetlerde kastedilen murâd-ı İlâhî'nin ortaya çıkarılması ve yorumlanmasında önemli bir role sahiptir. Zira vahyin nazil olduğu dönemdeki anlam bilgisi, bizlere ayetlerde söylenen ile söylenmek istenenin açığa çıkarmaktadır. Dolayısıyla hicrî ilk yıllara dayanan tefsir verileri, Kur'an üzerine yapılan araştırmalarda başucu kaynağı mesabesinde. Bu cümleden olmak üzere araştırmamıza konu olan Bakara suresi 81. ayeti ve ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) ifadesinin anlamıyla ilgili olarak erken dönem tefsir literatüründeki bilgilerden faydalanmak mümkündür.

Ayette geçen kötülük ifadesiyle ilgili olarak erken dönem tefsir bilgileri incelendiğinde kelâmî tartışmalardan ziyade bağlamı dikkate alan açıklamaların varlığı görülmektedir. Öncelikle günümüze ulaşan ilk tefsir olması münasebetiyle Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) tefsirine müracaat edildiğinde ayette kesbedilen kötülüğün şirk olduğu açıkça zikredilmektedir. Ayrıca Mukâtil, ilk nesil tefsir anlayışına mutabık bir yöntemle bu tercihi gerekçelendirme hususunda çok fazla açıklama yapmamakta ve söz konusu kötülük ifadesine kelime manası verir gibi, sadece şirk olarak belirtmekle yetinmektedir. Bu bağlamda müfessirin metin içi bağlamı dikkate aldığı düşünülebilir. Bununla birlikte Mukâtil metin dışı bağlamı da göz ardı etmemektedir. Zira müfessire göre 81. ayet, bir önceki ayette İsrailoğullarının cehennem ateşinin kendilerine sadece atalarının buzağıya taptıkları zaman dilimi kadar maruz kalacakları yönündeki iddialarını cevaplamak suretiyle nazil olmuştur. Dolayısıyla ayetteki tehditkar ifadenin muhatabı kendilerine sayılı günler dışında cehennem ateşinin dokunmayacağı iddia eden Ehl-i Kitap bilginleri olmaktadır.⁵⁹

Erken dönem tefsir rivayetlerinde çokanlamlı bir yapısı olan ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) ifadesine mana verme noktasında genel olarak kötülük işlemek yerine, şirk veya inkar gibi daha

⁵⁷ el-Bakara 2/76-82.

⁵⁸ el-Bakara 2/80.

⁵⁹ Mukâtil, *Tefsîr*, 1/119.

özel bir kullanım amacı olduğu vurgulanmıştır. Örneğin tebe-i tâbiîn devrinin önde gelen alimlerinden Süfyân es-Sevrî (ö.161/778), ayetteki kötülük eylemini Allah'a şirk koşmak şeklinde anlamlandırmaktadır.⁶⁰ Kur'an'ı filolojik açıdan ele alan ilk dönem tefsir ve Kur'an ilimleri eserlerinde de Bakara suresi 81. ayetindeki *seyyie* (سَيِّئَةً) ifadesi, özel bir anlam evrenine sahiptir. Mesela Basra ekolünün önde gelen dil alimlerinden Zeccâc (ö.311/924), *Meâni'l-Kur'an* adlı eserinde söz konusu kötülüğü şirk olarak anlamlandırmaktadır.⁶¹ Tefsir tarihinin erken dönemlerinde kaleme alınan filolojik eserlerde Kur'an kelimelerinin dilsel özelliklerine yoğunlaşılması, bu kelimelerin izahında etkili olabilir. Bununla birlikte birbiriyle uyum arz eden bu bilgiler, bize ilk asırlarda kelâmî ve felsefî tartışmaların ve îtikâdî aidyetlerin henüz Kur'an ve tefsir faaliyetlerine hissedilir düzeyde etkisinin olmadığını göstermektedir.

Hicrî ilk üç asrın Kur'an ve tefsir bilgisinin sunumunda elimizdeki en değerli kaynaklardan biri olan Taberî'nin (ö.310/923) tefsirinde hem Bakara suresinin 81. ayeti hakkında hem de ayette geçen *seyyie* (سَيِّئَةً) ifadesinin anlamı noktasında daha geniş bilgiler bulmak mümkündür. Taberî'nin ayete yaklaşımında bir genelleme yapılmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Müfessire göre ayetin husûsî bir muhatabı bulunmaktadır ki bu da, kötülük işleyip ebedî cezaya müstahak olan şirk ve küfür ehlidir. Esasen Taberî'nin bu anlam tercihinde metin içi bağlamın önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Zira müfessir, ayetin başındaki بلى edatını bir önceki ayetin muhtevasıyla ilişkilendirmektedir. Müfessire göre bu ifade, Arapçada olumsuz cümlelerden sonra olumlu cevap niteliği taşıyan bir mahiyet barındırmaktadır. Bir önceki ayette Yahudilerin kendilerine sadece sayılı günlerde ateş dokunacağı iddiası çürütülmekte ve 81. ayette "Evet! Bilakis ateş, size dokunacaktır" mesajı iletilmek istenmektedir.⁶² Müfessirin 81. ayetin de içerisinde bulunduğu pasajı, siyak-sibakıyla birlikte bütünsel bir bakış açısıyla okuması, *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin anlamlandırılması noktasında etkili olmuştur. Bu durumda yukarıda da öneminden bahsedildiği üzere Kur'an'da çokanlamlı kelimelerin anlaşılmasında bağlamın fonksiyonu somut bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Taberî'nin konuyla ilgili sahabe ve tâbiîne dayanan rivayetlerden faydalandığı görülmektedir. Bu bağlamda İkrime (ö. 105/723) ve Said b. Cübeyr (ö. 94/713) kanalıyla Abdullah b Abbas'tan (ö. 68/687-88) gelen rivayete göre ayette kişinin kötülük işleyip günahının kendisini kuşatmasından inkar eylemi kastedildiği zikredilmektedir. Yine Taberî tefsirinden öğrendiğimiz üzere, Said b. Cübeyr, Mücâhid (ö.103/721), Katâde (ö. 117/735), Ata b. Ebî Rabah (ö.114/732) ve İbn Cüreyc (ö. 150/767) gibi tabiîn döneminin önde gelen tefsir bilginlerinden gelen rivayetlerde ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin inkar ve şirk olarak açıklandığı görülebilmektedir. Dolayısıyla Taberî'ye göre ayette zikredilen kötülükten kastın, Allah'a ortak koşmak olduğunu söyleyebiliriz. Zira ayetin sonunda bu kötülüğe duçar olanın ebedî cehennem ateşiyle tehdit edilmesi, burada zikredilen kötülükten günah işleyen müminin kastedilmediğini ispatlamaktadır. Müfessire göre Hz. Peygamber'in mümin olanların büyük günah

⁶⁰ Ebû Abdullâh Süfyân es-Sevrî el-Kûfî, *Tefsîru's-Sevrî*, nşr. Ebû Cafer Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), 1/46.

⁶¹ Ebû İshak İbrâhîm b. ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhu*, nşr. Abdulcelîl Abduh Şelebî (Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1988), 1/162.

⁶² Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 2/179-180.

işlemesi durumunda bile cennete girebileceği yönündeki beyanı,⁶³ bu durumun en açık ispatını oluşturmaktadır.⁶⁴

Taberî'ye yakın dönemlerde yaşayan müfessirlerin eserlerinde de ayetin ve ayetteki kötülüğün anlamlandırılması noktasında açıklama bulmak mümkündür. Sa'lebî (ö. 427/1035) ve İbn Ebî Hâtim (ö.327/938) gibi tefsirde hicrî ilk üç asrın birikimini bir araya getirmeye çalışan müfessirlerin eserlerinde konuyla ilgili yukarıda ismi zikredilen ravîlerden aktarılan rivayetlerde ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesi şirkle açıklanmıştır.⁶⁵

Tefsir literatüründe dirayeti ve tevili önemseyen ilk asra ait eserlerde aynı doğrultuda bilgiler bulmak mümkündür. Dirayet tefsir geleneğinin günümüze ulaşan ilk eseri olduğu bilinen Mâturîdî'nin (ö. 333/944) *Te'vilâtü'l-Kur'an*'ında Bakara suresinin 81. ayeti ve ayetteki kötülük ifadesi, bağlamı dikkate alan bir yorumla işlenmektedir. Mâturîdî'ye göre ayet, bir önceki ayette İsrailoğullarının kendilerine sayılı günler dışında ateş dokunamayacağını zikreden beyanlarına bir cevap niteliği taşımaktadır. Müfessire göre burada kastedilen kötülük, Allah'a karşı işlenen inkar eylemi neticesinde imanını kaybeden ve bu haliyle ölen kimsenin işlediği fiildir.⁶⁶ Metin içi bağlamı dikkate alan bu yorum, kelimenin anlam tayini noktasında çokanlamlılıktan kaynaklanan dezavantajını gidermede önemli bir vurgu olarak değerlendirilebilir.

Erken dönemden klasik döneme geçişle birlikte Bakara suresi 81.ayetindeki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesiyle ilgili olarak “şirk ve küfür” şeklinde anlamının yanı sıra “günah-büyük günah” ve “tövbe edilmeden ölünen günah” şeklinde açıklamalar bulunmaktadır. Bu durum, îtikâdî kabullerin etkisiyle Kur'an kelimelerinin tarihi süreç içerisinde odak kavramlar olarak terimselleşmesiyle açıklanabilir. Bu bağlamda söz konusu kelimenin mezhebî kabuller etrafında îtikâdî içerikleri belirleyen merkezî kavrama dönüşme sürecinin en dikkat çekici örneğini Keşşâf tefsirinde bulmak mümkündür. Mu'tezile alimi Zemahşerî'nin (ö. 538/1144), Bakara suresinin 81. ayetinde tüm maharetini îtikâdî kabuller doğrultusunda sergilediği görülmektedir. Öncelikle Zemahşerî, 80. ayette Yahudilerin “Ateş sayılı günler hariç bize asla dokunmayacak” şeklinde iddialarının zikredildiği bilgisini aktarmaktadır. Ardından 81. ayetin başındaki بَلَىٰ edatını Yahudilerin olumsuz nitelikli bu iddialarının olumlu bir cevabı olarak kabul etmekte ve söz konusu ifadenin mefhum olarak “Ateş size elbette dokunacak” anlamına geldiğini söylemektedir.⁶⁷ Fakat müfessir, aynı ayetin devamında gelen *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin anlamlandırılması noktasında kendisinin işlediği metin içi bu bağlamı göz ardı etmekte ve مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً “Kim bir kötülük işlerse” ifadesini “büyük günahlardan birini işlemek” şeklinde yorumlamaktadır. Ayrıca Zemahşerî, ayetteki وَأَخَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتَهُ ifadesini “bu işlediği kötülüğün neticesi olarak hatası kendisini kuşatırsa” şeklinde açıklayarak ayetin başındaki mezkur kötü-

⁶³ Buhârî, “Tevhid”, 19, 31; Müslim, “İman” 322”.

⁶⁴ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 2/178-179.

⁶⁵ Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l Kur'ânî'l-azîm*, nşr. Esad Muhammed Tayyib (Beyrut: Mektebetu Nizâr, 1998), 1/157; Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, (Cidde, yy., 2015), 3/416.

⁶⁶ Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî es-Semerkindî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Bekir Topaloğlu, Ahmed Vanlıoğlu vd. (İstanbul: Mizan Yayınları, 2005-2011), 1/168.

⁶⁷ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/426-428.

lûge gönderme yapmaktadır. Bu durumda müfessir, çalışmanın giriş bölümünde kelâmî açıdan zikredildiği gibi ait olduğu îtikâdî mensubiyeti ekseninde ayet içi bütünlüğü kurmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Zemahşerî'ye göre *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesi, şirk ve inkarı değil büyük günahı ifade etmektedir.⁶⁸ Zemahşerî'nin bu iddiası, kelâmî tartışmaların arasında ayetteki söz konusu kelimenin odak kavrama dönüşümünü örneklendirmektedir.

Zemahşerî'nin Mu'tezile aidiyetinden kaynaklanan ayetin yorumundaki tercihi, Sünnî tefsir geleneğinde reaksiyonunu ortaya çıkmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde aktarmaya çalıştığımız üzere konunun îtikâdî kabullere göre şekillenişini örnekleyen bu durum, Sünnî tefsir geleneği için de geçerlidir. Fahreddin Râzî'nin (ö. 606/1210) bu konuda Bakara suresinin 80. ve 81. ayetleri çerçevesinde bir hayli uzun kelâmî tartışma ve değerlendirmelere yer verdiği görülmektedir. Fakat her şeyden önce Râzî'nin Mu'tezile hakkındaki ayetle ilgili yorumları objektif bir üslupla sunması dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda Râzî, Zemahşerî ve Cübbâî (ö. 303/916) gibi Mu'tezile bilginlerinin bu iki ayete dayanarak büyük günah işleyenlerin ebedî cehennemde kalacağına dair iddialarını aktarmaktadır.⁶⁹ Ayrıca Râzî, Mu'tezile'nin *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin yorumunu temellendirmek amacıyla ayetin umumî hüküm ifade eden ifadelerine vurgu yaptığını ve benzer birçok ayet ve hadislerin bulunduğunu aktarmaktadır.⁷⁰ Râzî'nin bu tespitleri, Mu'tezile mezhebinin konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde değerlendirmeye imkan sunmaktadır:

“Fahreddin Râzî tarafından i'tizâlî görüşlere dair bilimsel objektiflik açısından aktarılan bu örneklerde Mu'tezile'nin umum ifade eden lafızlara yoğunluk verdiği ve buradan hareketle üzerinde tartışılan ayette ebedî cehenneme duçar eden kötülüğün büyük günahtan kaynaklandığını kanıtlamaya çalıştığı görülmektedir.”⁷¹

Fahreddin Râzî, Mu'tezile'nin îtikâdî görüşlerine referans sağlamaya çalıştığı ayet ve ayetteki kötülükle ilgili açıklamasına mantıkî münakaşaya dayalı yollarla cevap vermektedir. Müfessir, Mu'tezile'nin iddia ettiği üzere ayetteki kötülüğün genelleyci bir muhteva barındırmadığını ve maksadı genel olsa bile tahsis eden bir hükümlerle kayıtlanması gerektiğini iddia etmektedir. Ayrıca müfessire göre Nisâ 4/48. ayeti, Allah'a ortak koşulması dışındaki bütün günahların affedilebileceğine delalet eder. Sonuç olarak Mu'tezile'ye göre günahın kişiyi çevrelemesi amelleri yok ederken, Râzî'ye göre bu durum ancak Allah'ın merhametinden yoksun olacakları kesinleşen küfür ehli hakkında söz konusudur.⁷²

Fahreddin Râzî, burada kısaca özetlemeye çalıştığımız ayetle ilgili tartışmayı kendi aidiyetini esas alan bir yaklaşımla uzun uzadıya ele almaktadır. Müfessirin ayetin lafız-mana eksenindeki anlamının çok ötesinde mantıkî münakaşaya dayalı konuları muhteva uzun kelâmî değerlendirmelere girişmesinin ayetin mesajından uzaklaşmasına neden olduğunu düşünüyoruz. Bununla birlikte tartışmanın merkezinde yer alan ayetteki kötülüğün yorumlanmasında

⁶⁸ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/428-429.

⁶⁹ Râzî, *Tefsîr*, 3/153.

⁷⁰ Râzî, *Tefsîr*, 3/156-163.

⁷¹ Mustafa Murat Batman, *Mâturîdî ve Râzî Tefsirlerinde Mu'tezile Eleştirilerinin Mukayesesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 207.

⁷² Râzî, *Tefsîr*, 3/168-173.

erken dönemdeki netliğin klasik tefsir geleneğinde yerini münakaşaya bıraktığını ifade edebiliriz. Ayrıca kelâmî kabullerin merkezinde ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةٌ) kelimesinin anlam dünyasındaki dönüşümünü gözlemleyebilmekteyiz.

Klasik dönemde telif edilen tefsirlerin önemli bir çoğunluğunda bu dönüşümün etkisini görmek mümkündür. Bundan sonra ayet, iman- amel ilişkisi ve büyük günah sahibinin mümin sayılıp sayılamayacağı tartışması etrafında ortaya çıkan ihtilaflar ışığında değerlendirilmektedir. Ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةٌ) kelimesinde kastedilen kötülüğün mahiyeti de bu doğrultuda tartışılmaktadır. Klasik dönemdeki ayetle ilgili yorumlarda bu veriyi kanıtlayabilecek bilgiler yeteri kadar bulunmaktadır. Mesela Mâverdî (ö. 450/1058) ve İbn Kesir (ö.774/1373) ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةٌ) kelimesinin iki anlamda yorumlandığını ifade etmektedirler. Bu müfessirlerin aktardıklarına göre tabiîn bilginlerinden bazıları, söz konusu kelimeyi “şirk” olarak açıklarken; diğerleri de “büyük günah” veya “Allah tarafından sonucu cehennem azabı olarak tanımlanan eylemler” olarak yorumlamaktadırlar.⁷³ Ayetteki kötülüğün anlaşılması ve yorumlanmasında îtikâdî ihtilafların oluşturduğu farklılıkları Begavî tefsirinde de görmek mümkündür.⁷⁴ Şüphesiz kaynaklarına nispet edilerek verilen bu bilgilerin arka planında hicrî ilk asırlarda başlayan iman-amel ilişkisi ve büyük günah konusundaki tartışmaların olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda kanaatimizce tüm taraflar açısından Kur’an-ı Kerim’in kelâmî tartışmalarda delil olarak kullanımının doğurduğu sonuçlar, tefsirde mezhebî ve îtikâdî etkenler olarak değerlendirilmelidir.

Bakara suresinin 81. ayetindeki *seyyie* (سَيِّئَةٌ) kelimesiyle ilgili tüm bu farklı yönelimlerin ve îtikâdî kabullere göre ayetten delil oluşturulmasının söz konusu kelimenin çokanlamlı olmasıyla yakından irtibatı olduğunu zikretmiştik. Kelimenin çokanlamlılığından kaynaklanan bu problemin çözümünde başvurulacak en önemli kriterin bağlam bilgisi olduğunu düşünüyoruz. Bu doğrultuda erken dönem tefsir kitâbiyatındaki bilgilerin bağlama uygunluğu önem arz etmektedir. Zira ayetin metin içi siyak-sibak ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda bir önceki ayette ateşin kendilerine sadece sayılı günlerde dokunacağını iddia eden Yahudiler’in bu ayetle kınandığı anlaşılabilir.

Kanaatimizce klasik dönemde her ne kadar ayet üzerinde mezhebî aidiyetlerden kaynaklanan tartışmalar belirleyici olsa da Sünnî müfessirler bağlama daha yakın bir anlam oluşturmada başarılı görünmektedirler. Zira çokanlamlı bir yapıya sahip olan *seyyie* (سَيِّئَةٌ) kelimesiyle ortaya çıkan anlam karmaşası, ancak bağlamın gereği alan bir okumayla ortadan kaldırılabilecektir. Bu doğrultuda klasik literatürde Mu’tezile bilginlerinin kelimeyle ilgili yorumlarını çürütmek gayesiyle bağlamı öne çıkaran yorumlar görmek mümkündür. Örneğin Kurtubî’ye (ö.671/1273) ve Beydâvî’ye (ö. 685/1286) göre ayetin başındaki *بلى* kelimesi, Yahudilerin bir önceki ayette iddia ettikleri şeyin batıl olduğuna cevap niteliğindedir. Bu doğrultuda ayette ebedî cehennemi gerektiren kötülüğün kesinlikle büyük günah işleyen bir mümini ilgi-

⁷³ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed Mâverdî el-Basrî, *en-Nuket ve'l-'uyûn*, nşr. es-Seyyid b. Abdilmaksud b. Abdîrrahim (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 1/153; Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesir ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, nşr. Sami b. Muhammed Selâme (Beyrut: Dâru Tayyibe, 1999), 1/314-315.

⁷⁴ Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd b. Muhammed el-Ferrâ el-Begavî, *Medâlimu't-tenzîl* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1999), 1/138.

lendirmesi söz konusu değildir.⁷⁵ Tefsirde rivayet geleneğinin sonraki müfessillerinden Şevkânî (ö.1250/1834) de, Abdullah b. Abbas ve tabiîn dönemi tefsir bilginlerinden birçok kişiye atıfta bulunmak suretiyle ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin şirk olduğunu vurgulamıştır.⁷⁶ Ayrıca Neseî'ye (ö.710/1310) göre ayet, İsrailoğullarının bir önceki ayette dile getirdikleri görüşlerine cevap niteliği taşımaktadır. Ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesi, İbn Abbas'tan rivayetle şirk ve benzeri bir kötülük olarak anlamlandırılmaktadır. Bu doğrultuda Neseî, ayetteki tehdit içeriğinin imanı devam eden günahkar için geçerli olamayacağını ileri sürmektedir. Dolayısıyla müfessire göre ayetin içinde bulunduğu bağlam vasatında Mu'tezile'nin ortaya attığı görüşlerin geçerliliği kalmamaktadır.⁷⁷

Sonuç olarak Bakara suresinin 81. ayeti örneğinde Kur'an'daki çokanlamlı kelimelerin tayininde bağlamın önemli bir fonksiyon icra ettiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede erken dönemde söz konusu kelimenin anlamıyla ilgili ciddi bir ihtilaf söz konusu olmadığı görülebilmektedir. İslam coğrafyasının sınırlarını genişlemesi ve itikâdî/kelâmî ihtilaf ve fikirlerin Kur'an'dan istinbatının yaygınlaşmasıyla birlikte Kur'an kelimelerinin anlam genişlemesine uğradığı görülmektedir. Erken dönemden klasik döneme geçişle birlikte *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin şirk ve küfür şeklinde anlamlarının yanı sıra günah-büyük günah ve tövbe edilmeden ölünen günah gibi anlamlarının imkanının tartışılması, Kur'an kelimelerinin nüzul asrından sonra itikâdî farklılaşmaların ve kelâmî oluşumların etkisiyle farklı anlam evrimine uğramalarıyla açıklanabilir. Kanaatimizce bu durum, mezhebî/itikâdî kabullerin altında Kur'an kelimelerinin süreç içerisinde odak kavramlara dönüşümüyle birlikte gözlemlenmelidir.

3.2. Modern Dönem Tefsir ve Meal Çalışmalarında Bakara Suresi 2/81. Ayetinin Genelleyici Yorumları

Bakara suresinin 81. ayetindeki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin modern döneme gelindiğinde bağlamdan kopuk ve genelleyici bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. Özellikle Kur'an merkezli din söylemlerinin inşasında ve meal eksenli tefsir çalışmalarında bu durumun daha belirgin olduğu söylenebilir. Öncelikle modern dönem tefsir algısının oluşumunda en önemli simalardan biri olan Muhammed Abduh (ö. 1849-1905) ve Reşid Rızâ'nın (ö. 1849-1905) konuya yaklaşımıyla başlamak istiyoruz. Abduh'un şifâhî derslerine dayanarak ve onun tetimmesi olan Reşid Rızâ'nın kaleminden çıkan *Tefsîru'l-Menâr*'da Bakara suresinin 81. ayeti ve ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesi, tartışmalı bir yöntemle işlenmektedir. En baştan ifade edelim ki her iki alim de söz konusu ayetin tefsirinde ebedî cehennemle cevabı oluşturulan şart cümlesinin umûmî olduğu yönünde görüş beyan etmektedirler. Yani onlara göre ayette belirtilen kötülük ve günah, mümin olan da dahil bütün bireylerin işleyebileceği genel bir olguyu kapsamaktadır. Abduh, *Celâleyn Tefsiri*'ne atıfta bulunmak suretiyle ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin husûsî bir kullanımla küfr/şirk anlamına geldiğini nakletmektedir. Fakat Abduh'a göre erken dönemden itibaren tercih edilen bu anlamlandırma hatalıdır. Zira ona göre şirk,

⁷⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 1/11; Beydâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 1/90.

⁷⁶ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr el-camî' beyne fenneyi'r-rivâyeti ve dirâyeti min ilmi't-tefsîr* (Dimeşk, Dâru İbn Kesir, 1994), 1/125.

⁷⁷ Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2002), 1/104-105.

zaten günahların en büyüğü olup her durumda ebedî cehennem hayatıyla karşılık bulur. Oysa ayetin sonundaki “*suçu kendisini kuşatırsa*” ifadesi sadece inkar eden kimseleri değil, günahı kendisini sarmış bütün bireyleri kapsamaktadır.⁷⁸

Burada suçtu kendisini kuşatmış kimsenin ruh halini betimleyen Abduh, günaha dalan bir kulun tanımı noktasında “*Hayır! Bizzat o insanların yaptıkları, kalplerini kirletmiştir.*”⁷⁹ ayetini delil olarak kullanmaktadır. Müfessire göre ayet, süreklilik arz etmekte olup tüm insan tipleri için her hal ve kayıta genel bir durumu ortaya koymaktadır.⁸⁰ Halbuki bize göre ayetin bağlamı dikkate alındığında tıpkı incelediğimiz ayette de olduğu gibi hitabın ve durum tespiti husûsî bir yönü bulunmaktadır. Mutaffifin suresindeki bu ayetin Kur’an için öncekilerin masallarıdır diyen bazı Mekkeli müşrikler hakkında nazil olduğu rivayet edilmektedir.⁸¹ Zira bir önceki ayette de zaten bu durum belirtilmektedir. Dolayısıyla metin içi ve dışı bağlamı dikkate alındığında bu ayette de kalplerin kirlenmesine yol açan eylemlerin küfür düzeyindeki olguyu ifade ettiği açıktır.

Kanaatimizce Abduh tarafından getirilen delil, Kur’an merkezli bir din anlayışının ayetten delil getirme yöntemini ifade etmektedir. Halbuki müfessirin bizzat kendisi ayetin başındaki *بلى* kelimesinin bir önceki ayette Yahudilere cevap niteliği taşıdığını ifade etmektedir. Fakat ayetteki kötülüğün mahiyetinin açıklanmasına gelince hükmün umûmî bir nitelik taşıdığını savunması, bize göre bir çelişki doğurmaktadır. Fakat müfessire göre ayette kınanan kötülük sahiplerinin şirk ve benzeri eylemleri ifade ettiğini düşünmek, Sünnî müfessirlerin büyük günah işleyen ebedî cehennemde kalacağına inanan Mu’tezile’ye karşı geliştirdiği bir antitezdir. Abduh’a göre Kur’an mezhepler üstü bir kitap olup ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةٌ) kelimesi, mutlak bir anlam ifade etmektedir.⁸² Oysa yukarıda da sunulduğu üzere Kur’an kelimelerinin îtikâdî kavramlara odak olmasından çok daha önce, söz konusu kelime hakkında hitabın husûsî olduğu yönünde açıklamalar bulmak mümkündür. Ayrıca söz konusu kelime gibi yapısal açıdan Kur’an’daki çokanlamlı ifadelerde bağlamın, anlamın tayininde önemli bir anahtar olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu doğrultuda ayetin küfür eylemini ve bu bağlamda bir tehdit içerdiğini düşünüyoruz.

Modern dönemde nüzul tertibini esas almak suretiyle bağlamı göz önünde bulundurarak tefsir yapmayı vadeden çalışmalarda da aynı durumu görebiliriz. Örneğin İzzet Derveze, (1888-1984) tefsirinde söz konusu kötülüğün açılımını yapmamaktadır. Müfessir, *Tefsîru’l-Hadîs* adlı eserinde esasen pasajın geneliyle ilgili olarak metinsel ve tarihsel bilgiler vermekle birlikte *seyyie* (سَيِّئَةٌ) kelimesinden ne tür bir kötülüğün kastedildiğine özel olarak yer vermemektedir.⁸³ Bu durumda ayette kastedilen kötülüğün genelleyici bir yaklaşımla anlaşılmasına kapı araladığı düşünülebilir. Halbuki İzzet Derveze ile aynı doğrultuda Kur’an’ın nüzul tertibine göre sîret eşliğinde okunmasını önemseyen Muhammed Âbid el-Câbirî’nin *Fehmu’l-*

⁷⁸ Reşid Rızâ, *Tefsîru’l-menâr* (Kahire: Dâru’l-Menâr, 1947), 1/362-393.

⁷⁹ el-Mutaffifin 83/14.

⁸⁰ Rızâ, *Tefsîru’l-menâr*, 1/393.

⁸¹ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 24/289.

⁸² Rızâ, *Tefsîru’l-menâr*, 1/394.

⁸³ İzzet Derveze, *et-Tefsîru’l-hadis*, çev. Vahdettin İnce vd. (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), 5/92-97.

Kur'an adlı eserinde farklı bir yaklaşım söz konusudur. Câbirî, ayeti bir önceki ayette Yahudilerin kendilerine dünyanın her bin senesine karşılık sadece bir sene azap edileceği yönündeki iddialarını zikrederek bağlamı göz önünde bulunduran bir yaklaşımla ele almaktadır. Buna göre müfessir, *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesini daha serbest bir şekilde açıklamakta ve buradaki kötülükü suçu bütün benliğini kaplayarak artık küfre düşmüş bir kimsenin eylemi olarak tanımlamaktadır.⁸⁴

Modern dönem tefsir literatüründe ayetin husûsî hitabını umûmîleştirme eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Bu çerçevede *Tefhîmu'l-Kur'an*'da ayetle ilgili hiçbir açıklamada bulunmaksızın sadece ayetin lafzî çeviriyle yetinilmesi önemli bir örnek olarak görülebilir. Mevdûdî'nin tefsirinde ayetin sadece lafzî çevirisini vermekle ayette zikredilen kötülükün herkesi ve her türlü kötülüğü içerdiği varsayımını kabul ettiği anlaşılmaktadır.⁸⁵ Müfessirin bu tutumu, husûsî hitabı olan *Kur'an* kelimelerinin bağlamı dikkate almaksızın umûmîleştirilmesi anlamına gelmektedir. Esasen ıslâhî ve içtimâî tefsir ekollerinin husûsî hitapları umûmî bir forma dönüştürme noktasında benzer sorunlara sahip olduğunu söyleyebiliriz. Söz gelimi Seyyit Kutub (ö. 1906-1966), ilgili ayeti sosyolojik yöntemle yorumlayarak ayetteki kötülüğün psikolojik etkilerini incelemektedir. Seyyit Kutub'a göre buradaki günah ve kötülük, zihnî ve fiilî bir günah işlemek ve bu işlenen suçun psikolojik olarak insanın iç dünyasını yıpratmasıdır.⁸⁶ Toplumun ıslahı için *Kur'an*'ın ideolojik okunmasını temsil eden bu yaklaşımlar, genellikle çokanlamlı yapıda bulunan *Kur'an* kelimelerini bağlamından kopuk bir forma büründürmekle meşhurdurlar. Kanaatimizce bu yaklaşımlar, günümüz sosyolojisi için bir karşılığı olan söylemler olarak görülse de, tefsir ilminin gereklilikleri açısından sorun teşkil etmektedir. Zira yukarıda da tefsir tarihinin erken ve klasik dönemindeki örneklerle zikredildiği gibi ayetin bağlamına odaklandığımızda bu iddialardan farklı bir sonuca varmaktayız.

Modern dönemde kaleme alınan tefsirlerde rastlanan bu genelleyici tutumun Türkiye'de yapılan meal çalışmalarını da etkilediği anlaşılmaktadır. Bakara suresinin 81. ayetindeki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesinin, bağlam bilgisi dikkate alınmadan genel anlamda kötülük olarak çevrildiğini birçok mealde görmek mümkündür. Esasen çevirilerde çok fazla tefsir ve teville girme imkanı bulunmasa da tefsîrî tercüme veya serbest çeviri yöntemiyle bu problemin giderildiği örnekler de bulunmaktadır. Ülkemizde yaygın olarak kullanılan bazı meallerden hareketle bu durumu tablo halinde somut olarak ortaya koymak istiyoruz.

Arapça Metin	بلى من كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ
Abdülkadir Şener Cemal Sofuoğlu	“Hayır, iş onların sandığı gibi değil! (Gerçekleri gizleyerek) günah işleyen ve bunu bir hayat tarzı haline getirerek <u>şirk ve inkar bataklığına saplanan kişiler</u> cehennemliktirler; onlar orada (iddia ettikleri gibi birkaç gün değil) asırlarca kalacaklarıdır.”

⁸⁴ Muhammed Câbirî, *Fehmu'l-Kur'âni'l-hakîm* (Beyrut: Dirâsâtî'l-Vahdetî'l-'Arabiyye, 2010), 3/60.

⁸⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 1/90.

⁸⁶ Seyyit Kutub, *fî Zilâli'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'ş-Şuruk, 1972), 1/86.

Mustafa Yıldırım	
Diyanet Vakfı	“Hayır! Kim bir kötülük eder de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa işte o kimseler cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar.”
Elmalılı (Orijinal)	“Evet kim bir seyyie kesbetmiş de hatfesi kendini her taraftan kuşatmış ise işte öyleler, ateş ehli, hep onda muhalledirler.”
Hasan Basri Çantay	“Hayır (iş öyle değil). Kim bir kötülük (günah) kazanır da suçu kendisini çepeçevre kuşatırsa onlar cehennemın sahibidirler. Onlar orada, bir daha çıkmamak üzere, kalıcıdır.”
H. Tahsin Feyizli	“Hayır (iş öyle değil) Kim (büyük) bir kötülük işler de (<u>şirk olan bu</u> <u>günahı</u> kendi (benliği)ni çepeçevre kuşatırsa işte onlar ateş ehlidirler. Orada devamlı kalacaklardır.”
Mehmet Okuyan	“Hayır! Kim bir kötülük işler de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa, işte o kişiler ateş halkıdır. Onlar orada [ebedî] kalacaklardır.”
Muhammed Esed	“Evet! işte [böylesine] büyük bir kötülük işleyen ve [bunun] günahıyla çepeçevre kuşatılan kimseler var ya, işte böyleleridir içinde kalmak üzere ateşe mahkûm olanlar!”
Mustafa Öztürk	“Yoo! Gerçek şu ki [Allah'a ortak koşma, O'na baş kaldırma] suçu işleyen ve bu büyük suç sebebiyle kurtuluş [<u>hidayet ve necat</u>] <u>yolları kapayan kimseler</u> cehennemi boylayacak ve orada temelli kalacaklar.”
Süleyman Ateş	“Evet kim bir günah kazanır da suçu kendisini kuşatmış olursa işte onlar, ateş halkıdır, orada sürekli kalacaklardır.”
Yaşar Nuri Öztürk	“İş onların sandığı gibi değil! Kötülük ve çirkinlik kazanan, suçu kendisini kuşatmış olan kişiler, ateşin dostudurlar. Sürekli kalacaklardır onun içinde.”

Bakara Suresi 2/81. Ayeti Karşılaştırmalı Meali⁸⁷

⁸⁷ Zikredilen meallerin çevirileri, *kuranmeali.com* adlı web sitesinden alınmıştır. Abdülkadir Şener-Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım, *Yüce Kur'an ve Açıklamalı Meali* (İzmir: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), el-Bakara 2/81; Hayreddin Karaman vd. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), el-Bakara 2/81; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Yayıncılık, 1977), el-Bakara 2/81; Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim* (İstanbul: Risale Yayınları, 2009), el-Bakara 2/81; H. Tahsin Feyizli, *Feyzi'l-Furkân* (İstanbul: Server Yayıncılık: 2012) el-Bakara 2/81; Mehmet Okuyan, *Kur'an Meali-Tefsir* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları: 2020), el-Bakara 2/81; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2002), el-Bakara 2/81; Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı-Kerim Meali* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), el-Bakara 2/81; Süleyman Ateş, *Kur'an-ı-Kerim'in Yüce Meali* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat 1997), el-Bakara 2/81; Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı-Kerim Meali* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2013), el-Bakara 2/81. Bk. kuranmeali.com “Bakara Suresi 81. Ayet” (Erişim 3 Aralık 2022).

Yukarıda verilen tabloda da altı çizili olarak belirtildiği üzere üç tanesi dışındaki örnek olarak sunduğumuz meallerin hepsi söz konusu kelimeyi bir kayıt belirtmeksizin genel olarak çevirmeyi tercih etmişlerdir. Yani meallerin genelinde ayette zikredilen kötülüğün literal anlamı esas alınmıştır. Bu doğrultuda incelediğimiz ayet çerçevesinde meallerde husûsî muhatabı olan çokanlamlı ifade ve terkiplerin umumîleştirilme durumundan söz edebiliriz. Elbette çeviri yapmanın gerektirdiği zorlukların bu sonuçta etkisi olabilir. Özellikle Kur'an meallerinde nihayetinde bir anlam tercihinde bulunma kısıtlılığı söz konusudur. Çeviri yöntemi ve bilimi açısından kaynak dil yerine hedef dil esas alınarak serbest çeviri ya da diğer adıyla tefsîrî tercüme esas alınmak suretiyle bu sorunun aşılacağı kanaatindeyiz.

Sonuç

Çalışmamızda Bakara suresi 81. ayetindeki *seyyie* (سَيِّئَةً) ifadesinin tefsir tarihi sürecindeki anlamlandırılmasını ele aldık. Ayrıca tefsir literatüründe söz konusu kelimeyle ilgili klasik dönemden modern döneme kadar ortaya konulan yorumların değişimini gözlemlemiş olduk. Bu doğrultuda ayette kastedilen *seyyie* (سَيِّئَةً) ifadesinin erken dönemde bağlamı dikkate alan bir okumayla küfür ve şirk olarak anlamlandırılmasının klasik dönemle birlikte kelâmî ön kabuller ve mezhebî aidiyetler doğrultusunda tartışılan odak bir kavrama dönüşümü tespit edilmiştir. Modern döneme gelindiğinde ise bağlamı dikkate alan bir okuma sonucu husûsî bir hitap alanını kapsadığını düşündüğümüz söz konusu kelimenin genel ve literal bir okuma biçimine evrildiği gözlemlenmektedir. Kanaatimizce Kur'an'daki bu tür husûsî hitap alanı olan kavramların umûmî bir forma büründürülmesinde Kur'an merkezli dinî söylemlerin de etkisi bulunmaktadır.

Esasen çalışmamızın konusunu oluşturan ifade gibi Kur'an'da yapısal açıdan çokanlamlı olan kelimelerin yorumlanmasında benzer sorunlarla karşılaşılabilir. Özellikle söz konusu ifadelerin Kur'an'daki kullanımlarında birden çok anlama delâlet edebileceğini varsaymak, bu sorunu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Kanaatimizce Kur'an'ın nazil olduğu tarihsel vasat dikkate alındığında, ayetlerin anlaşılmasında kelimelerin ve dilin kendisinden ziyade ilâhî hitabın vücut bulduğu metinsel ve tarihsel bağlamın göz önünde bulundurulması gerekir. Bu noktada kelimelerin sözlüksel anlamından ziyade Kur'ânî kullanımı belirleyici bir faktör olmaktadır. Aksi taktirde çalışmada da görüleceği üzere tarihsel süreçte bu kelimelerin mezhebî/îtikâdî kabullerin altında odak kavramlar olarak terimselleşmesi söz konusudur.

Araştırmamız neticesinde ilgili ayetteki *seyyie* (سَيِّئَةً) kelimesi örnekliğinde bağlamın önemi daha somut bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de konu bütünlüğü olan bir pasajın içerisinde herhangi bir kelimenin bağlamından kopuk lafız eksenli değerlendirilmesi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu doğrultuda bir metni anlamamanın en sağlıklı yönteminin o metni kendi bağlamı içerisinde değerlendirmekten geçtiğini ve Kur'an'da yapısal bakımdan çokanlamlı olan kavramların izahında bağlamın anlamın bizatihi kendisiyle ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla tefsirde parçacı yaklaşımın yanlış anlamı doğurmaya müsait bir ortam sunduğunu düşünüyoruz. Sonuç olarak ayeti oluşturan kelimelerin ayetin bütünüyle; o

ayetin de pasajın bütünüyle ve ilâhî vahyin hedefleriyle ilişkisinin Kur'an metninin yorumunda hayâtî bir öneme haiz olduğu belirtilmelidir.

Kaynakça

- Abdülbâkî, Muhammed Fuad. *Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990.
- Akbulut, Ahmet. *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*. Ankara: Otto, 2021.
- Arkoun, Muhammed. "Kur'an'ı Nasıl Okumalı". *İslâmî Araştırmalar Dergisi*. çev. Ahmet Zeki Ünal. 7/3 (1994), 247-259.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullâh. *el-Vucûh ve'n-nezâir*. Kahire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dînîyye, 2007.
- Ay, Mahmut. *Mu'tezile ve Siyaset*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017.
- Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkadir. *Kitâbu'l-fark beyne'l firâk*, thk. Zahid el-Kevserî. Kahire: Neşru Sekafeti'l-İslamiyye, 1948.
- Bakkal, Ali. "Kur'an'ı Anlamada Siyak ve Sibâkın Önemi", *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü*, ed. Bilal Gökkır-Necdet Yılmaz vd. İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2009.
- Batman, Mustafa Murat, Mâturîdî ve Râzî Tefsirlerinde Mu'tezile Eleştirilerinin Mukayesesi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Bebek, Adil. "Kebîre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 18 Nisan 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kebire>.
- Beydâvî, Ebû Sa'îd Abdullâh b. Ömer el-Şîrâzî. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. nşr. Muhammed Abdurrahman el-Maraşî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîh-i Buhârî*. haz. Sâlih b. Abdülazîz. Riyad, Dâru's-Selâm, 2000.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmu'l-Kur'âni'l-hakîm - et-tefsîru'l-vâdih hasebe tertîbi'n-nüzûl*. 3 Cilt. Beyrut: Merkezi Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2010.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2012.
- Cündioğlu, Düccane *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf, *Esrâru'l-belâğa*. Cidde: Dâru'l-Medenî, 1991.
- Çağrı, Mustafa. "Seyyie". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 17 Temmuz 2022 <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyie>.
- Çakır, Yunus. *Kur'an'da Seyyie Kavramı*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çalışkan, İsmail. *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Dâmegânî, Ebû Abdullâh el-Huseyn b. Muhammed. *el-Vücûh ve'n-nezâ'ir li-elfâzi'l-kitâbi'l-azîz*. Kâhire: yy., 1992.
- Dâmegânî, Ebû Abdullâh el-Huseyn b. Muhammed. *Delâilü'l-i'câz*. Kahire: Dâru'n-Nehda, 1992.
- Derzeve, İzzet. *et-Tefsîru'l-hadis*, çev. Vahdettin İnce. vd. 7 Cilt. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.

- Doğan, Aksan. *Her Yönüyle Dil- Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.
- Erdemci, Cemaleddin. *Mütekaddimin Kelamında Nassı Anlama ve Aşırı Yorum*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve ihtilâfü'l-musallîn: İlk Dönem İslâm Mezhepleri*. nşr. ve çev. Ömer Aydın-Mehmet Dalkılıç. İstanbul: Türkiye Yazma Ederler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Güven. Şahin. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Çokanlamlılık Sorunu*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017.
- Hayyât, Ebu'l-Hüseyn. *Kitâbu'l-intisâr ve'r-red alâ İbni'r-Ravendî el-mulhid*. thk. H. S. Nyberg. Kahire: Dâru'l-Arabiyye, 1993.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî. *Tefsîru'l Kur'âni'l-azîm*. nşr. Esad Muhammed Tayyib. Kahire: Mektebetu Nizâr, 1998.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesir ed-Dimeşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. nşr. Sami b. Muhammed Selâme. 10 Cilt. Beyrut: Dâru Tayyibe, 1999.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fadl Muhammed b. Mükkerrem. *Lisânü'l-Arab*. 6 Cilt. Beyrut: Dâr-u Sâdr, 1993.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takiyyüddin Ahmet b. Abdülhalim. *Mecmûu fetevâ*. thk. Abdurrahman Muhammed. 20 Cilt. Medine: Mucemmu'l-Melik Fehd, 2004.
- İsfahânî, Ebü'l Kasım el-Hüseyn b. Muhammed el-Maruf er-Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412.
- İzutsu, Toshihiko. *İslâm Düşüncesinde İman Kavramı*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2018.
- İzutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Allah ve İnsan*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.
- İzutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Dînî ve Ahlâkî Kavramlar*. çev. Selahattin Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları, 2010.
- J. Finders. *el-Lüga*. çev. Abdülhamid Devvâhilî. Kahire: yy., 1950.
- John C. Condon. *Kelimelerin Büyüklü Dünyası Anlambilim ve İletişim*. çev. Mustafa Çiftkaya. İstanbul: İnsan Yayınları, 1998.
- Kâdî Abdülcebbâr, Ebu'l-Hasen b. Ahmed el-Hemedânî. *Müteşâbihu'l-Kur'an*. thk. Adnan Zerzur. Kahire: yy, 1966.
- Kâdî Abdülcebbâr, Ebu'l-Hasen b. Ahmed el-Hemedânî. *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*. çev. İlyas Çelebi. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Ederler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Karataş, Ali. *Anlamdan Yoruma Kur'an*. Ankara: Fecr Yayınevi, 2022.
- Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî. *el-Câmiu'l-ahkâmi'l-Kur'an*. tah. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Kutup, Seyyit. *fî Zilâli'l-Kur'an*. 6 Cilt. Kahire: Dâru's-Şuruk, 1972.
- Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî. *Te'vilâtu'l-Kur'ân*. thk. Bekir Topaloğlu, Ahmed Vanlıoğlu vd. 18 Cilt. İstanbul: Mizan Yayınları, 2005-2011.
- Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî. *Kitâbu't-Tevhîd*. thk. Bekir

- Topaloğlu-Muhammed Aruçi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Basrî. *en-Nuket ve'l-'uyûn*. nşr. es-Seyyid b. Abdilmaksud b. Abdirrahim. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'an*. çev. İsmail Bosnalı vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebû'l-Hasen el-Belhî. *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*. nşr. Hâtim Sâlih. Dimeşk: Câmiatu'l-Mâcid, 2006.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebû'l-Hasen el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. nşr. Abdullah Mahmut Şehâte. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî. *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2002.
- Palmer, F. R. *Semantik: Yeni Bir Anlam Bilim Projesi*. çev. Ramazan Ertürk. Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2001.
- Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer et-Teymî. *Mefâtihu'l-Gayb*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000.
- Râzî, Fahreddin Ziyâüddin Ömer. *Me'âlimü Usûli'd-Dîn*. (tahkikli metin ve çeviri) çev. Orabi Orabî-Muhammed Altaytaş. İstanbul: Türkiye Yazma Ederler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Reşid, Rıza. *Tefsîru'l-menâr*. 12 Cilt. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1947.
- Sâbûnî, Ebû Muhammed Nureddin. *el-Bidâye fî Usûli'Dîn: Mâturîdiyye Akaidi*. thk. Bekir Topaloğlu. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.
- Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyân*. 6 Cilt. Cidde: yy., 2015.
- Sufyân es-Sevrî, Ebû Abdullâh Sufyân b. Saîd b. Mesrûk el-Kûfî. *Tefsîru's-Sevrî*. nşr. Ebû Cafer Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983.
- Suyûtî, Celaledin Abdurrahman. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*. thk. Mustafa el-Buğa. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1993.
- Sülün, Murat. *Kur'ân-ı Kerim Açısından İman -Amel İlişkisi*. İstanbul: Ensar Yayınları 2015.
- Şehristânî, Ebû'l-Feth Tacüddin Muhammed b. Abdilkerim. *el-Milel ve'n-nihâl* (metin ve çeviri). çev. Mustafa Öz. İstanbul: Türkiye Yazma Ederler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed Yemenî. *Fethu'l-kadîr el-cami' beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'dirâyeti min ilmi't-tefsîr*. 5 Cilt. Dimeşk: Dâru İbn Kesir, 1994.
- Şimşek, Mehmet Ali. *Arap Dilinde Çokanlamlılık ve Karine İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 25 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- Taftazânî, Sadüddin Mesud b. Ömer. *Şerhu'l-Akâid*. nşr. ve çev. Hakan Alp. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.

- Tiyek, Fatih. *Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Tura, Sabahat *Anlam ve Yorum*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980.
- Ullman, Stephane. *Devrü'l-Kelime fi'l-Lüga*. çev. K. Muhammed Beşr. Kahire: Mektebetü's-Şahâb, ts.
- Uwe, Japp. "Hermeneutik, Filoloji ve Edebiyat". *Hermeneutik Üzerine Yazılar*. çev. Doğan Özlem. Ankara: Ark Yayınları, 1995.
- Ünver, Mustafa. *Kur'an'ı Anlamda Siyakın Rolü*. Ankara: Sidre Yayınları, 1996.
- Yüksek, Muhammed İsa. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Bağlam Bilgisi*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- Yüksel, Muhammed Bahaaddin. *Kur'an'ı Farklı Anlama ve Nedenleri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed b. Muhammed el-Murtazâ. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmus*. 40 Cilt. Kuveyt: Dâru'l-Hidâye, ts.
- Zeccâc, Ebû İshak İbrâhîm b. es-Serî. *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhu*. nşr. Abdulcelîl Abduh Şelebî. 2 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1988.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 2000.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmut b. Ömer el-Harizmî. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmidî't-tenzîl ve uy'uni'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vîl*. (metin ve çeviri) çev. Murat Sü-lün. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Zerkeşî, Bedrettin Muhammed b. Abdullah. *el-Bürhân fi ulûmi'l-Kur'an*. thk. Yusuf el-Maraşlî. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1994.

Etik Beyan / Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s):

Mustafa Murat BATMAN

Finansman / Funding:

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder. / The author acknowledges that he received no external funding in support of this Research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler. / The authors declare that they have no competing interests.